

K PROBLEMATICE ZŘÍZOVÁNÍ ČESKÝCH MENŠINOVÝCH OBECNÝCH ŠKOL NA ÚSTECKU V LETECH 1867–1918

Michal Šimáně

Resumé

Článek pojednává o zřizování českých obecných menšinových škol v Ústí nad Labem a jeho nejbližším okolí. Podává informace o tom, kdo usiloval o toto zřízení, jak toto zřizování probíhalo, s jakými výsledky dopadlo a jaké potíže museli Češi při zřizování překonávat.

Klíčová slova

Zřizování menšinových škol, Ústřední matice školská, Národní jednota severočeská, Ústí nad Labem.

To the Problems of the Foundation of the Czech Minority Elementary Schools in Ústí nad Labem and Its Surroundings During 1867–1918 Period

Abstract

The article is focused on the foundation of the Czech minority elementary schools in Ústí nad Labem and its surroundings, based on the study of the historical sources, the education laws and the press news. The author pays attention to the questions who endeavoured after the foundations, how this foundation was running and which circumstances (national, bureaucratic) had to be overcome.

Key words

The founding of minority schools, Ústřední matice školská, Národní jednota severočeská, Ústí nad Labem.

1 Úvod

Cílem mého příspěvku je zodpovědět otázku, jakým způsobem vznikaly české menšinové obecné školy v Ústí nad Labem a jeho nejbližším okolí v letech 1867–1918, tedy v době Rakouska-Uherska. Věnuji pozornost zejména

tomu, kdo usiloval o jejich zřízení, jak toto zřizování probíhalo, s jakými výsledky. Zaměřuji se rovněž na potíže, s nimiž se museli Češi při zřizování vypořádávat. Článek jsem rozdělil na tři části. V úvodní kapitole na základě tehdy platných zákonů stručně charakterizuji právní úpravu školství. V další části se věnuji národnostnímu složení města Ústí nad Labem a jeho nejbližšího okolí i spolkům, které v těchto místech vznikaly. Obě části tvoří nezbytný úvod k následné kapitole, ve které sleduji hlavní cíl, tj. zřizování českých menšinových škol v dané lokalitě. Na základě odborné literatury a pramenů z Archivu města Ústí nad Labem podávám fakta o čtyřech českých menšinových školách, které v Ústí nad Labem a jeho nejbližším okolí v dané době vznikaly. Jde o školu v Ústí nad Labem, Krásném Březně, Chabařovicích a Předlicích.

2 Změny ve školství v Rakousku-Uhersku po roce 1867

Dne 21. prosince 1867 byla uzákoněna tzv. prosincová ústava. Tato ústava právně vymezovala zbylá království a země neuherské až do zhroucení monarchie roku 1918 (Pekař, 1991). Podle článku 19 tohoto zákona¹ „*Všechny národové ve státě mají rovné právo, a každý národ má neporušitelné právo chovati a vzdělávati národnost i řeč svou*“ (Schelle aj., 2006, s. 88.) Další článek této ústavy, článek 17, poté nově vymezuje zřizování škol, čímž zároveň ruší platnost předchozí podoby školství založené na základě konkordátu² a politického zřízení z doby předešlé (Šafránek, 1897). Dne 2. března roku 1867 bylo obnoveno Ministerstvo kultu a vyučování v čele s rytířem Hye z Glunecku. Byl to první krok k blížící se velké reformě ve školství (Faimonová, 1909). Této reformě však ještě v roce 1868, za mandátu nového ministra Leopolda Hasnera, předcházelo vydání zákona,³ který upravoval poměr škol k církvi. Byly tak do důsledku provedeny zásady obsažené již v prosincové ústavě, zdůrazňující vrchní řízení a dozor státu nad školstvím a výchovou a omezující církevní vliv na vyučování náboženství a náboženská cvičení. Veřejné školy

¹ Plné znění zákona viz *Reichgesetzblatt für Kaiserthums Oesterreich*. Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1867, s. 394–396.

² Byl vydán 18. srpna roku 1855. Pro podobu školství v rakouském státě je důležitý zejména článek V., který přisuzuje podobu veškerého vyučování katolické církvi.

³ Zákon, daný dne 25. května 1868, jímžto se vydávají základní pravidla o postavení školy k církvi viz *Překlad Zákonníka říšského vydaný pro království České. Ročník 1868*. Praha: Místodržitelská tiskárna, 1869, s. 89–91.

byly zpřístupněny dětem všech občanů bez ohledu na vyznání. Nejvyšší správa a dohled nad veřejným vyučováním a vychováváním byl svěřen do rukou ministerstva vyučování. K této správě byly v každém království a v každé zemi zřízeny podle § 10 tohoto zákona následující instituce (Překlad, 1869a): Školní zemská rada (nejvyšší zemský školský úřad), Školní okresní rada (pro každý školní okres), Školní rada místní (pro každou školní obec).

Nový školský zákon přijatý 14. května 1869 je rozdělen do tří částí. Pro zřizování menšinových škol jsou důležité zejména první dvě části, které obsahují jednotlivá ustanovení pojednávající o školách veřejných a soukromých. Roku 1870 pak byl vydán v zemském zákoníku zákon, který upravoval zřizování, udržování a navštěvování veřejných škol,⁴ čímž byla splněna požadovaná podmínka, aby si jednotlivé země určily podrobnosti organizace školství samy. Roku 1882 Taffeho vláda podala novelu⁵ k říšskému školnímu zákonu. Tato novela podle Kádnera (1935) přijatá roku 1883 značí první rozhodný ústup na dráze svobodného vývoje rakouského obecného školství. Například odpovědným správcem školy se mohl stát pouze učitel, který byl způsobilý k výuce náboženství (Zákoník, 1883, s. 205). Pro případného českého menšinového učitele (ovšem nikoliv samozřejmě jen jeho) to mohlo znamenat jisté omezení jeho činnosti, neboť, jak uvádí Kořa (1996) ve svém článku, podle § 6 tohoto zákona mohli být učitelé stíháni nejen za porušení školních povinností, ale i za chování mimo školu, tedy především za jejich případnou politickou či protiklerikální aktivitu.

3 Národnostní poměry na Ústecku v době Rakouska-Uherska

V druhé polovině 19. století se začal v oblasti Krušných hor výrazným způsobem rozvíjet průmysl a stavba železnic. Tento rozkvět spolu s nově otevíranými uhelnými doly vyvolal ohromnou poptávku po pracovní síle. V rozmezí let 1876–1914 vzrostl počet dělníků v Podkrušnohoří dvaapůlkrát (Doležal, 1964). Jakým způsobem se měnilo národnostní složení obyvatel na sledovaných místech v průběhu let 1890–1910, je patrné z údajů, které poskytují Urban (1924 a 1925) a Cvrk (1995, s. 78–80). Oba uvádí počty

⁴ Plné znění zákona viz *Zákoník zemský království Českého. Ročník 1870*. Praha: Místodržitelská tiskárna, 1870, s. 74–83.

⁵ Zákon, daný dne 2. května 1883, kterýmž se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května 1869; plné znění viz *Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené. Rok 1883*. Vídeň: Cisařské a královské tiskárny dvorské a státní, 1883, s. 199–206.

obyvatel jak podle úředního sčítání, tak i podle soukromého.⁶ Například v obci Ústí nad Labem se podle úředního sčítání během let 1890–1900 počet Čechů měl snížit o několik stovek na číslo 199. Přitom soukromé sčítání uvádí počet Čechů 3 012. Obdobné to bylo i u dalších obcí. Je zřejmé, že uvedený počet Čechů se podle úředního a soukromého sčítání značně lišil. To bylo způsobeno především tím, že při úředním sčítání bylo používáno vůči Čechům značného nátlaku, a to od zaměstnavatelů, sčítacích komisařů i od městského či obecního úřadu (Doležal, 1964). V důsledku to znamenalo, že počet Čechů byl v jednotlivých lokalitách vždy vyšší (a mnohdy v řádu stovek obyvatel), než kolik bylo rakouskými úřady přiznáno. To samozřejmě hrálo nezanedbatelnou roli i v rámci žádosti o zřízení české školy.

4 Spolky

Důležitou roli při zakládání menšinových škol hrály i různé spolky. Prvním českým spolkem, který vznikl v Ústí nad Labem a angažoval se ve věci zřízení české školy, byla Česká vzdělávací beseda založená roku 1874⁷ (Kaiserová, 1995b). V červenci roku 1880 vznikl ve Vídni německý spolek Der deutsche Schulverein, který začal ihned působit i v Podkrušnohoří (Doležal, 1964). Podle Káderna (1935) tento spolek nepokrytě sledoval germanizační tendence a zakládal německé školy v místech národnostně smíšených často pro nepatrný počet německých dětí. Na obranu proti jeho činnosti tak vzniká vzápětí i obdobný český spolek Ústřední matice školská, založená v Praze téhož roku jako německý Schulverein (Doležal, 1964). První pobočky v Podkrušnohoří však začaly vznikat až v roce 1883. Roku 1885 vznikl asi nejvýznamnější spolek pro podkrušnohorskou oblast. Šlo o spolek Národní jednoty severočeské. K jejímu programu patřilo podle Doležala (1964, s. 18) „národní a duševní i hmotné zvelebení krajiny na severu Čech a zejména podpora uplatňování rovného práva českého jazyka v úřadech, školách i ve veřejném životě“. Aby Němci tomuto novému spolku mohli účinněji čelit, založili roku 1894 další spolek s názvem Bund der Deutschen in Böhmen, jehož pobočky se záhy rozšířily do většiny obcí v Podkrušnohoří. V této době však činnost obou českých spolků v boji za českou školu a národní rovnoprávnost byla podporována Tělocvičnou jednotou Sokol (Doležal, 1964).

⁶ Soukromé sčítání prováděli Češi na Ústecku od roku 1900 na základě předchozích špatných zkušeností s německými sčítacími komisaři a přístupem rakouských úřadů.

⁷ Od roku 1876 jen Česká beseda.

5 Zřízení menšinové školy

Podle § 62 (Překlad, 1869b, s. 185–186) tzv. nového školského zákona měly o obecné školy pečovat místní obce. Žádosti o zřízení menšinových škol byly směřovány na zemskou školní radu, která o jejich zřízení rozhodovala. Žádosti musely vyhovět dalším požadavkům zákona, především § 59 (Překlad, 1869b, s. 185), který stanovil, že obecná škola má být zřízena všude tam, kde v osadách položených v okruhu jedné hodiny je dle pětiletého průměru více než 40 dětí školou povinných, které musí navštěvovat školu přes půl míle vzdálenou. Zemský zákon ze dne 19.2. 1870 pak tento paragraf upravuje § 1 (Zákoník, 1870, s. 74), ve kterém okruh jedné hodiny nahrazuje okruhem jedné míle. Tyto požadavky se dokazovaly formou úředních výsledků žadatelů. Když byly splněny tyto požadavky, následovalo vybrání vhodného místa pro budovu školy, které mělo odpovídat opět znění zemského zákona. Po dostavbě následovala kolaudace budovy, po které se mohlo začít se samotnou výukou.

V praxi, jak se více ukáže v konkrétních případech dále, však Češi museli čelit řadě překážek. Jednou z nich bylo například i využívání zkreslených údajů ze sčítání obyvatelstva jako jednoho z argumentů, proč českou školu nezřídit. Poukazovali na to, že většina rodičů je německého původu, jak při sčítání uvedla, a proto nepotřebují české školy pro svoje děti (Doležal, 1964).

5.1 Menšinová škola v Ústí nad Labem

Potřeba zřízení české školy v Ústí nad Labem vyvstala podle Staňka (1909) za úřadování vlastenecky smýšlejícího příslušníka české šlechty okresního hejtmána hraběte Jindřicha Kolovrata v letech 1872–1878. Ten také svolal české rodiče na besedu, kde se rokovalo o potřebě české školy. Jak dále tvrdí Urban (1924), po této výzvě se městští radní hraběte ptali, kdo školu bude zřizovat a následně vydržovat. Hrabě Kolovrat údajně odpověděl: „*Moji páni, je mi lhostejno, kdo školu postaví, ale česká škola zde do roka musí stát.*“ (Urban, 1924, s. 106.) Krátce na to byl poslán na nucenou dovolenou, ze které se již do svého úřadu nevrátil.

Další snaha o zřízení české školy (Staněk, 1909) se objevila v roce 1881, kdy na severu Čech začaly vznikat české školy. V této době spolek Česká Beseda požádala Ústřední matici školskou o zřízení školy v Ústí nad Labem. Ta do města podala žádost o zřízení české školy veřejné. Avšak narazila na odpor městské rady, která donutila české rodiče, kteří prostřednictvím Ústřední matice školské žádali o zřízení, od žádostí odstoupit.

Roku 1896 čeští rodiče v Ústí nad Labem opět prostřednictvím Ústřední matice školské žádají o zřízení alespoň školy soukromé, tedy matiční, jejíž veškeré náklady by byly spravovány Ústřední matičí školskou. Podle Urbana (1924) bylo žádosti ze strany úřadů vyhověno, ale problém nastal při hledání vhodných místností pro vyučování. Ceny za pronájem byly pro Ústřední matičí školskou příliš vysoké a stavba zcela nové školní budovy byla vyloučena. Město Ústí nad Labem tak zůstalo do vzniku ČSR roku 1918 bez české školy.

5.2 Menšinová škola v Krásném Březně

Potvrzení žádosti o zřízení české obecné školy v Krásném Březně bylo získáno od zemské školní rady 7. října roku 1896 (Urban 1924). Veškeré náklady na školu měla spravovat Ústřední matice školská, která byla prostředníkem místní české menšiny při podávání žádosti. Ta také zakoupila pro novou školu budovu. Právě kvůli této budově bylo vzneseno ze strany místní obce několik námitek týkajících se prováděných adaptací a hygienických podmínek (Staněk, 1909). Vlivem těchto sporů byla škola otevřena až v únoru následujícího roku. Šlo o vůbec první českou školu na Ústecku. K problémům začalo docházet až v roce 1899, kdy byla obec Krásné Březno připojena k městu Ústí nad Labem. Ústecká městská rada okamžitě zahájila boj proti české škole. Podle Staňka (1909) byl na rodiče vyvíjen nátlak, aby své děti přihlásili do německé školy. Využívala přitom zaměstnavatele rodičů dětí a majitele domů, ve kterých české rodiny žily. Nové rodiny mohly být do domů přijaty pouze s podmínkou, že děti budou přihlášeny do německých škol. To samé platilo i pro přijetí do práce. Tato pronásledování se táhla až do roku 1903, kdy aktivita německých občanů a městské rady ochabla.

Roku 1905 místní Češi zaslali zemské školní radě žádost o zveřejnění současné soukromé školy. Přes rozsáhlé řízení ovšem žádosti nebylo vyhověno. Česká obecná škola v Krásném Březně tak až do vzniku ČSR zůstala školou soukromou pod patronací Ústřední matice školské.

5.3 Menšinová škola v Chabařovicích

Akce o zřízení české školy v Chabařovicích začaly roku 1895, kdy místní odbor Národní jednoty severočeské začal sbírat podpisy rodičů, žádajících pro své děti výuku v českém jazyce (Tlustý, 1909). Během deseti let se o prosazení žádosti pokusili třikrát a vždy s nezdarem. Roku 1905 (Kaiser, 1995) byla žádost o zřízení české školy obnovena prostřednictvím řídícího učitele J. V. Charváta. K úřednímu výsledku rodičů se však dostavil jen nepatrný

počet žádajících. Většina žadatelů byla majiteli dolů a továren, ve kterých žadatelé pracovali, donucena žádost odvolat (Urban, 1925).

Nejvýznamnější pokus o zřízení české menšinové školy v Chabařovicích proběhl v roce 1908. Dne 1. prosince roku 1908, v předvečer císařova jubilea, na které císař vyhlásil heslo „Vše pro dítě“ (Urban, 1925, s. 24), zahájilo v Podkrušnohoří 15 000 českých dětí školskou stávkou, která se stala apelem ke školním úřadům, aby konaly svou povinnost, danou jim zákony (Doležal, 1964). Této stávky se zúčastnily i české děti z Chabařovic na německé škole i přesto, že je místní školní rada odrazovala písemnými pohrůžkami, které ovšem čeští rodiče vraceli s tím, že němčině nerozumí (Urban, 1925). Poté, co Ministerstvo kultu a vyučování rozhodlo, že se postará o odstranění alespoň těch nejnaléhavějších nedostatků v českém menšinovém školství, byla stávka 6. prosince odvolána (Doležal, 1964). Česká škola v Chabařovicích nakonec byla otevřena až 16. září roku 1910 pod patronací Národní jednoty severočeské (Kaiser, 1995). Šlo o jednotřídní soukromou školu, kterou podle zápisu do školního roku 1910/1911 z konferenčního protokolu začalo navštěvovat 91 dětí.⁸

5.4 Menšinová škola v Předlicích

Obyvatelé české národnosti, žijící v Předlicích, pod vedením Františka Novotného založili školský komitét, který provedl soupis dětí, jež by českou školu minily navštěvovat.⁹ Na tomto základě pak komitét vyhotovil žádost, kterou adresoval okresní i zemské školní radě a místnímu obecnímu úřadu. Žádost však byla úřady odmítnuta s odůvodněním, že „*české školy zapotřebí není, neb v místě jest moderní prostorná škola s vyučovacím jazykem německým*“.¹⁰ Za této situace došlo ke spolupráci s Ústřední matiči školskou, se kterou byla dojednána výstavba školní budovy. Podle Františka Mudroňka¹¹ pozemek pro školu musel koupit německý občan, protože němečtí majitelé pozemků Čechům vyhovět nechtěli. Se stavbou budovy se začalo roku 1912. Stavba však musela být nahlášena a naplánována nikoliv jako škola, ale jako obytný

⁸ Archiv města Ústí nad Labem. Obecná škola v Chabařovicích, Konferenční zápisy 1910/1924, sg. OA/IV – 18/1, nestr.

⁹ Archiv města Ústí nad Labem. 50 let výročí bojů o českou školu v Předlicích – Paměti Františka Mudroňka staršího, sg. 1876, nestr.

¹⁰ Tamtéž, nestr.

¹¹ Tamtéž, nestr.

dům, jinak by ji německé úřady opět neschválily.¹² Kolaudace budovy ze strany školních úřadů proběhla bez problémů.¹³ Obecní úřad však stavbu budovy nechtěl uznat z důvodů nesplněných hygienických norem a trval na dodržení stavebních plánů. I přesto začal učitel Valtr v září roku 1913 s výukou. Obecní úřad, jak píše František Mudroňka ve svých pamětech,¹⁴ proto vyslal strážníka s rozkazem vyučování zastavit a školu zapečetit. Druhý den ovšem vyučování probíhalo dál, pečeť byla neznámo kým stržena. Obecní úřad tak narychlo svolal schůzi, na které se dohadoval další postup. Česká škola v Předlicích byla nakonec obsazena četníky a děti ze školy vyhnány. Jakým způsobem celá policejní akce proběhla, ukazuje následující citace: „*Učitel Valtr vystihl nebezpečí a proto nechal děti spívatí rakouskou hymnu (zachovej nám hospodine císaře a naši zem) četníci to překvapilo a určitou dobu rozlobení zůstali státí v pozoru, při dalším opakování však učiteli vyhrožováno udáním zneužití posvátné hymny, děti pak únavou i ze strachu před četníky přestali spívatí a četníci se dali do práce...*“¹⁵ Školní budova byla rozkazem okresní školní rady v Ústí nad Labem opět zapečetěna a pro tentokrát i policejně hlídána (Urban, 1924).

6 Závěr

Tento článek zaměřený na zřizování českých menšinových škol v Ústí nad Labem a jeho nejbližším okolí je příkladem obecnějšího procesu emancipace českého národa, který probíhal na přelomu 19. a 20. století, o kterém se zmiňuje například Otto Urban.¹⁶ Můj výzkum přináší dílčí zprávu o stavu českého menšinového školství v tomto období na severu Čech, konkrétně v Ústí nad Labem a jeho nejbližším okolí. K podávání žádostí o zřízení české menšinové školy zde docházelo od sedmdesátých let 19. století. Žádosti vycházely vždy z obcí, kde se během 19. století utvořila výrazná česká menšina. Těmito obcemi na Ústecku bylo Ústí nad Labem, Krásné Březno, Předlice a Chabařovice. Žádosti byly podávány vždy prostřednictvím některého z českých spolků, působícího v daném místě, jako byla Národní jednota severočeská či Ústřední matice školská.

¹² Archiv města Ústí nad Labem. Česká státní škola v Ústí nad Labem-Předlice 1918–1938, Školní kronika, inv. č. 25, nestr.

¹³ Archiv města Ústí nad Labem. 50 let výročí bojů o českou školu v Předlicích – Paměti Františka Mudroňky staršího, sg. 1876, nestr.

¹⁴ Tamtéž, nestr.

¹⁵ Tamtéž, nestr.

¹⁶ URBAN, Otto. Česká společnost 1848–1918. Praha: Svoboda, 1982, 690 s.

Žádosti byly rovněž podávány osobnostmi výrazně se podílejícími na politicko-kulturním životě, jako byl například hrabě Jindřich Kolovrat (v případě Ústí nad Labem) nebo J. V. Charvát v případě obce Chabařovice. Ve všech zmíněných obcích se lze setkat s různými formami nátlaku ze strany státních úřadů na české obyvatele, který měl vést k odvolání jejich žádosti o zřízení školy, popřípadě se záměrným oddalováním konečného rozhodnutí o zřízení.

Tento výzkum může přispět k lepšímu poznání českého menšinového školství, kterému se věnuje například i výzkum Jana Měchýře,¹⁷ mapující české národní menšinové školství v Čechách nebo výzkum Toshiaki Kyogoka, který se zaměřuje na české obecné školství ve stejném období na Moravě.¹⁸

7 Literatura

- CVRK, F. Obyvatelstvo Ústí nad Labem do 1. světové války. In *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, 1995, s. 78–85. ISBN 80-901761-5-1.
- DOLEŽAL, J. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1964. 78 s.
- FAIMONOVÁ, A. *Dějiny školství rakouského po roce 1848 se zvláštním zřetelem na školství české*. Praha-Karlín: Emil Šolc, 1909. s. 224.
- KÁDNER, O. Školství v republice Československé. In *Československá vlastivěda*. Díl X. Osvěta. Praha: Sfinx, 1931, s. 7–222.
- KAISER, V. Komunální politika města Ústí nad Labem In *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, 1995, s. 166–188. ISBN 80-901761-5-1.
- KAISEROVÁ, K. Školství, zdravotnictví a náboženské poměry v 19. století. In *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, 1995a, s. 85–90. ISBN 80-901761-5-1.
- KAISEROVÁ, K. Národnostní poměry v 2. polovině 19. století. In *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, 1995b, s. 90–97. ISBN 80-901761-5-1.
- KOŤA, J. Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci. In: *Profesionalizace akademických povolání v 19. a první polovině 20. století*. Praha: UK, 1996. s. 82–112.

¹⁷ MĚCHÝŘ, Jan: *České národní menšinové školství v Čechách 1867–1914*. In: Sborník k problematice multietnicity. České země jako multietnická společnost. Češi, Němci a Židé ve společenském životě českých zemí 1848–1918. Praha, FF UK 1996, s. 67–84.

¹⁸ KYOGOKU, Toshiaki: *Národní agitace a obecní školství na Moravě na přelomu 19. a 20. století. Boj o české dítě*. In: Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918. Praha, Výzkumné centrum pro dějiny vědy 2003, s. 563–577.

- PEKAŘ, J. *Dějiny československé*. Praha: Akropolis, 1991. 254 s. ISBN 80-900354-2-6.
- Překlad Zákonníka říšského vydaný pro království České*. Ročník 1868. Praha: Místodržitelská tiskárna, 1869a. 416 s.
- Překlad Zákonníka říšského vydaný pro království české*. Ročník 1869. Praha: Místodržitelská tiskárna, 1869b. 514 s.
- SCHELLE, K., aj. *Praktikum z českých právních dějin*. Pelhřimov, 2006. 224 s. ISBN 80-86391-18-3.
- STANĚK, L. Národnostní poměry v okrese ústeckém. In *Vývoj a život českých menšin*. Díl II. Most: Severočeské menšinové knihkupectví a nakladatelství D. J. Bukač, 1909, s. 443–465.
- ŠAFRÁNEK, J. *Vývoj soustavy obecného školství v království českém od roku 1769–1895*. Praha: F. Kytka, 1897. 304 s.
- TLUSTÝ, J. Národnostní poměry v okrese chabařovickém. In *Vývoj a život českých menšin*. Díl II. Most: Severočeské menšinové knihkupectví a nakladatelství D. J. Bukač, 1909, s. 466–492.
- URBAN, J. F. *Potulky Chabařovicem*. Teplice: Z. Rothenstein, 1925. 104 s.
- URBAN, J. F. *Potulky Ústeckem*. Litoměřice: R. Hegenbarth, 1924. 106 s.
- Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené*. Rok 1883. Vídeň: Císařské a královské tiskárny dvorské a státní, 1883. 536 s.

8 Archivní prameny

- Archiv města Ústí nad Labem*. Česká obecná škola v Ústí nad Labem-Krásné Březno 1896–1936, Konferenční protokol 1897/1900, inv. č. 179, nestr.
- Archiv města Ústí nad Labem*. Česká státní škola v Ústí nad Labem-Předlice 1918–1938, Školní kronika, inv. č. 25, nestr.
- Archiv města Ústí nad Labem*. Obecná škola v Chabařovicích, Konferenční zápisy 1910/1924, sg. OA/IV – 18/1, nestr.
- Archiv města Ústí nad Labem*. 50 let výročí bojů o českou školu v Předlicích – Paměti Františka Mudroňka staršího, sg. 1876, nestr.

Kontaktní adresa

Mgr. Michal Šimáně
Ústav pedagogických věd FF MU
Veveří 28
602 00 Brno
michal.simane@centrum.cz